

ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО «НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
«ОХОРОННА АРХЕОЛОГІЧНА СЛУЖБА УКРАЇНИ»
ІНСТИТУТУ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
04210, м. Київ, просп. Героїв Сталінграда, 12, тел. (044) 337-59-27

ВИСНОВОК

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ НАУКОВОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

№26-в/01-24

«13» червня 2024 р.

1. Замовник: ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОВАРИСТВА
ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА УКРАЇНИ (Код ЄДРПОУ: 02940109)

2. Підстави проведення робіт:

Частини 2-3 статті 10 Закону України «Про охорону археологічної спадщини»; стаття 32, частина 1 статті 37 Закону України «Про охорону культурної спадщини». Кваліфікаційний документ № 021/24 від 18.01.2024 р. (форма 2), Дозвіл № 11/24 від 16.02.2024 р., Договір №23-01-24 від «29» березня 2024 р.

3. Об'єкт дослідження:

Земельна ділянка з кадастровим №0510100000:02:032:0063, в межах об'єкта: «Реконструкція громадського центру по вул. Грушевського 12, 14 (літ. «Б») в м. Вінниця».

4. Загальна характеристика ділянки на час проведення дослідження:

Земельна ділянка розташована в зоні житлової та громадської забудови центральної частини м. Вінниця, на правому березі р. Південний Буг. На півночі вона межує земельною ділянкою приватної власності (кадастровий номер 0510100000:02:032:0037), на заході та півдні з землями загального користування (проїзна частина вул. Грушевського та місцевого проїзду), на сході з будинком за адресою вул. Грушевського 10. На ділянці розташована одноповерхова будівля з підвальними приміщеннями.

5. Вид проведеного дослідження:

Наукові археологічні вишукування (розвідки): візуальне обстеження земельної ділянки, вивчення мікрорельєфу і шурфування з метою з'ясування наявності/відсутності об'єктів археологічної спадщини та характеру культурних нашарувань, визначення їх меж (потужності і площі розповсюдження), дослідження і встановлення культурно-хронологічної приналежності.

6. Результати проведеного дослідження:

Історична довідка/архівні матеріали.

Традиційно прийнято розглядати виникнення Вінниці в контексті подій 1362 р., коли литовський князь Ольгерд розбив татарське військо на річці Сині Води та захопив Поділля. Придбані землі були розподілені між братами Коріатовичами, після чого відбулось будівництво низки укріплень – «градів», серед яких був і перший Вінницький замок/ Перші згадки про Вінницю містяться у літописному реєстрі «Списку руських міст далеких і близьких», що був створений в 1370-90-х рр. Незважаючи на це, питання локалізації першого Вінницького замку та формування міста досі є предметом дискусій. Матеріали XV ст. були виявлені у 2019 р. експедицією Науково-дослідного центру «РАС» (м. Львів) під час пам'яткоохоронних робіт в зоні реконструкції багатоквартирного житлового будинку по вул. Монастирська, 24, що свідчить про освоєння і господарську діяльність на цій території у вказаний період.

Із входженням до складу Речі Посполитої у Вінниці відбулася низка кардинальних змін. Так, у 1595 р. було розпочато будівництво нового замку на острові Кемпа. А у 1598 р. Вінниця стала центром Брацлавського воєводства, до неї перевели всі урядові установи та переїхала частина шляхти. Відбулося перенесення міського центру на мисову частину правого берега річки Буг, від цього часу почалося формування Нового міста (на противагу Старому місту, розташованому на лівому березі Бугу). Відомо, що у XVI – на початку XVII ст. на території Нового міста з'явилася єврейська громада. Завдяки їй відбувався розвиток торгівлі та ремесел. Розвиток Нового міста привернув до себе увагу католицьких чернечих орденів, що згодом побудували тут свої монастирі.

Торговий шлях, що проходив через мис із заходу на південь, так званий Вінницький гостинець або Літинський шлях, став головною віссю формування міста. Відносно цієї торгово-транзитної вулиці, в першій половині XVII ст. у Новому місті, як і в інших Подільських містах, утворених на мисоподібних

надрічкових плато, утворилися два центри розвитку міста – єврейський та католицький. Першим центром стала ринкова площа, довкола якої формувалось єврейське містечко з хаотичною дерев'яно-валькованою забудовою та притаманними їм чисельними заїжджими дворами, лавками та майстернями. Другий центр являв собою муровані будівлі монастирів єзуїтів та домініканців, що утворювали єдиний фортифікаційний комплекс. Довкола ж розташовувались доми й садиби шляхти.

Важливу роль у розбудові Нового міста відіграв польський староста Валента-Олександр Калиновський. За його сприяння у 1604 р. було закінчено будівництво дерев'яного замку на острові Кемпа та розпочато будівництво комплексу колегії єзуїтів у 1611 р. Згодом, у 1624 р., поряд з єзуїтами будуються домініканці. Муровані будівлі єзуїтського монастиря з оборонними стінами та вежами отримали назву «Мури», що походить від латинського «*murus*» – стіна. Разом з будівлями домініканського монастиря вони утворювали комплекс, що нагадував фортецю прямокутної форми. Дві частини цієї фортеці були збудовані незалежно одна від одної двома чернечими орденами, власним коштом і являли собою незалежні приватні володіння.

Окрім Мурів, у першій половині XVII ст. на території Нового міста з'являються православний чоловічий Вознесенський монастир, жіночий Благовіщенський монастир та Козьмо-Дем'янівська церква.

Церква Кузьми і Дем'яна була побудована в 1756 р. поряд з муром Домініканського монастиря на місці старої однойменної церкви. У 1794 р. була переведена з унії на православ'я. У 1833 р. соборну церкву переведено в приміщення костелу щойно закритого владою домініканського монастиря. Її осв'ячено на честь Преображення Господнього. Після цього Козьмо-Дем'янівська церква припинила існування.

У 1640 р. місто отримало Магдебурзьке право, проте це майже не вплинуло на регулярність забудови і мало формальне значення.

З середини XVII ст. протистояння між українськими козаками та польською владою вилилося у національно-визвольну війну, що змінила політичну карту Європи. Відповідно до Зборівської угоди (1649 р.) перебування в місті польської шляхти, єврейської громади та католицьких орденів заборонялось. Таким чином, після Хмельниччини та Руїни, майже три чверті XVIII ст. громада міста

існувала на рівні сільської, залежної від старости. Характерним для цього періоду було зростання кількості садиб, з присадибними ділянками поряд з будинком, та розростання єврейського містечка, що негативно вплинуло на впорядкованість міської забудови.

Після Хмельниччини та Руїни осередок єзуїтів відновлює свою діяльність лише на початку XVIII ст., проте уже у 1773 р. було ліквідовано Товариство Ісуса. Під час пожежі 1778 р. колишній єзуїтський костел зазнав суттєвих руйнувань.

У 1745 р. вінницьким старостою Людвигом Калиновським був заснований Капуцинський монастир, будівництво якого тривало майже 15 років. Розташовувався він західніше від Єзуїтського та Домініканського монастирів, майже на окраїні тогочасного міста. Монастир являв собою муровану споруду з обширним подвір'ям поруч. При монастирі існувала пивоварня, криниця, льодовня, кузня, стайня, воскобійня та городи. Вся територія була обнесена муром. У літописі капуцинів 1786 р. в контексті смерті вінницького старости Чосновського (благодійника вінницьких капуцинів), повідомляється про те, що ним було «...проведено коштовне будівництво підземного каналу від капуцинського монастиря до Бугу...» Після чергового поділу Речі Посполитої Поділля у 1793 р. увійшло до складу Російської імперії.

Перший генеральний план Вінниці, розроблений у 1825-1839 рр., став важливим поштовхом до впорядкування забудови міста (появи кварталів). Подіями, що також позначились на містобудівних процесах були: відміна кріпосного права в 1861 р., розвиток харчової та переробної галузі, будівництво залізниці в 1871 р., заснування Вінницької міської думи. У другій половині XIX ст. відбувається активне будівництво цегляних будинків та перебудова раніше збудованих дерев'яних. Широкого поширення набувають різноманітні будівельні матеріали та стилі їх використання. Відомо, що станом на 1852 р. у Вінниці функціонує 15 цегельень, а протягом XIX ст. збільшується видобуток будівельного граніту на каменярнях, що розташовувались в районі Старого міста.

Неподалік ділянки археологічні дослідження проводилися на території колишнього Домініканського монастиря (вул. Соборна, 23) археологічною експедицією Інституту археології НАН України під керівництвом Л. Виногородської у 2013-2018 рр.

У 2022 році на правому березі р. Буг, на розі вул. Монастирської та вул. Мури співробітниками ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАН України були проведені археологічні розкопки в результаті яких зафіксовані і досліджені різноманітні археологічні об'єкти [Звіт про проведення науково-рятивних археологічних досліджень на території міста Вінниця у 2022 році// Наукових архів ІА НАН України (автори: Корж А.А., Короленко Я.Л. Кармазіна Л.В., Очеретний С.В.)]. Це є свідченням, що прилегла територія розташована в зоні активного господарського життя міста, не тільки сучасного, але і минулих століть.

Польові дослідження.

У травні 2024 року співробітники Правобережної комплексної експедиції ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАН України, в межах зазначеної земельної ділянки здійснили археологічні вишукування (візуальне обстеження і шурфування ґрунтового шару). На прилеглий до кутів існуючої будівлі території, що запланована під реконструкцію, було закладено 3 шурфи.

Археологічний шурф №1 (2x1 м). Стратиграфічний профіль має наступну характеристику: 0-0,18 м – будівельне сміття; 0,18-0,4 м – насипний ґрунт з будівельним сміттям; 0,4-1,1 м – перевідкладений ґрунт з поодиноким вкрапленням будівельного сміття; 1,1-1,5 м – материкова глина. Археологічні знахідки відсутні.

Археологічний шурф №2 (2x1 м). Стратиграфічний профіль має наступну характеристику: 0-0,3 м – будівельне сміття; 0,3-0,8 м – насипний ґрунт з будівельним сміттям; 0,8-1,1 м – суглинок; 1,1-1,5 м – материкова глина. Археологічні знахідки відсутні.

Археологічний шурф №3 (2x2 м). Стратиграфічний профіль має наступну характеристику: 0-0,2 м – насипний ґрунт; 0,2-0,25 м – асфальт; 0,25-0,5 м – будівельне сміття; 0,5-0,8 м – перевідкладений ґрунт; 0,8-1,1 м – суглинок; 1,0-1,4 м – суглинок; 1,4-1,6 м – материкова глина. Археологічні знахідки відсутні.

Автентичний ґрунтовий шар у межах дослідженої ділянки здебільшого перевідкладено/зруйновано попередніми будівництвами і земляними роботами. Археологічний культурний шар не зафіксовано.

7. Висновок:

В результаті проведених наукових археологічних вишукувань (розвідки) досліджена земельна ділянка з кадастровим №0510100000:02:032:0063, в межах

об'єкта: «Реконструкція громадського центру по вул. Грушевського 12, 14 (літ. «Б») в м. Вінниця».

У підсумку археологічних розвідок (візуальне обстеження земельної ділянки, вивчення мікрорельєфу і шурфування на предмет наявності або відсутності культурного шару) на дослідженій території об'єктів археологічної спадщини, які потребують подальшого дослідження та охорони не виявлено.

8. Додатки: Схема земельної ділянки з позначенням місць закладання шурфів (1 арк.), фото на час проведення дослідження (5 арк.), плани та профілі шурфів (3 арк.).

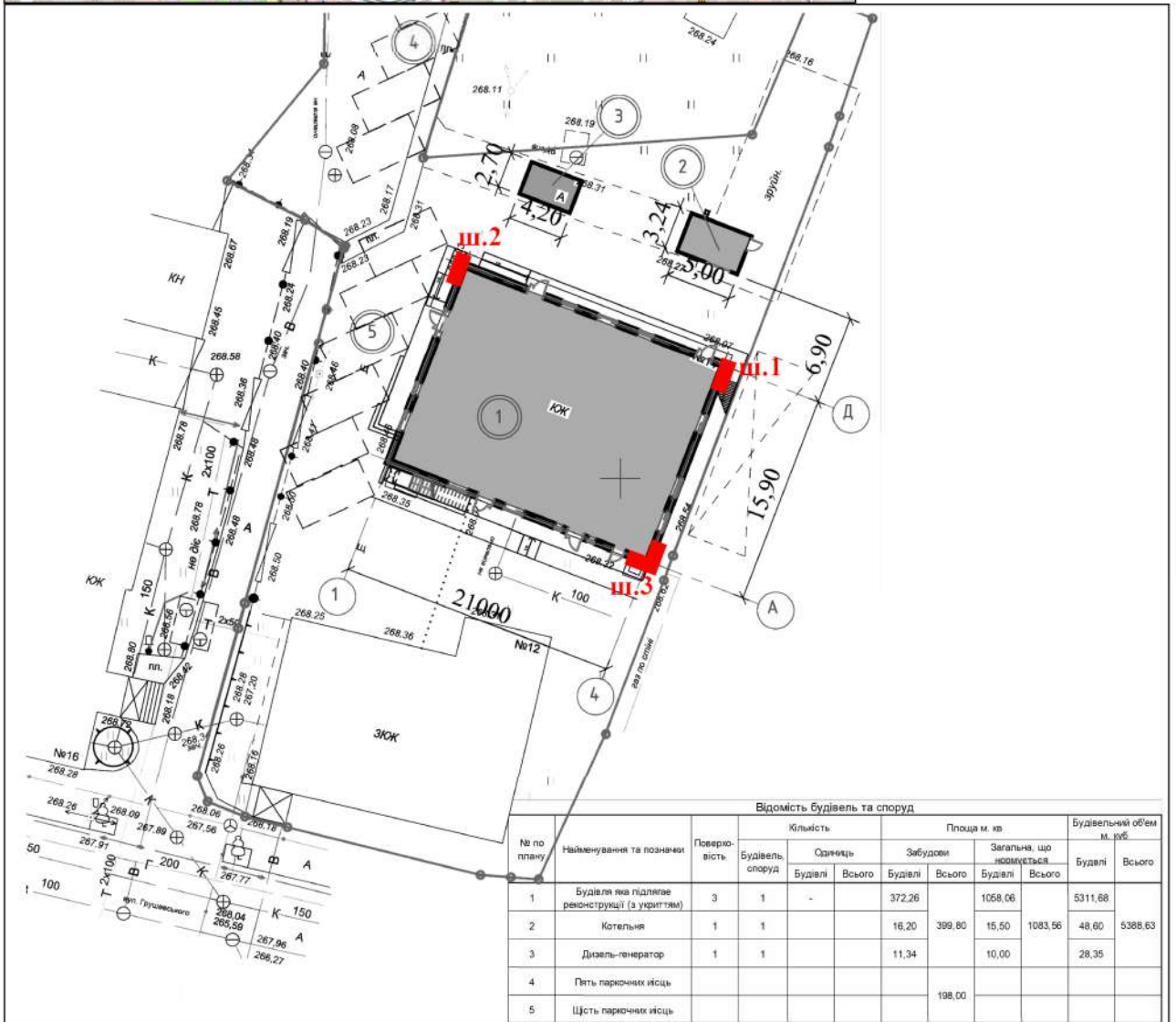
9. Відповідальний виконавець: Білько Іван Володимирович, молодший науковий співробітник ДП «НДЦ «Охоронна археологічна служба України»» ІА НАН України.

Заступник директора

Віталій ОКАТЕНКО

Умовні позначення:

■ ш.1 - місце та номер археологічного шурфу

Рис. 1. Схема земельної ділянки що досліджувалась в межах об'єкта: «Реконструкція громадського центру по вул. Грушевського 12, 14 (літ. «Б») в м. Вінниця» (кадастровий №0510100000:02:032:0063).

Рис. 2. Загальний вигляд об'єкта, що досліджувався. Вид із заходу.

Рис. 3. Загальний вигляд об'єкта, що досліджувався. Вид з південного заходу.

Рис. 4. Загальний вигляд об'єкта, що досліджувався. Вид з півночі.

Рис. 5. Загальний вигляд об'єкта, що досліджувався. Вид з півночі.

Рис. 6. Східний стратиграфічний профіль археологічного шурфу №1.

Рис. 7. Північний стратиграфічний профіль археологічного шурфу №1.

Рис. 8. Західний стратиграфічний профіль археологічного шурфу №2.

Рис. 9. Південний стратиграфічний профіль археологічного шурфу №2.

Рис. 10. Східний стратиграфічний профіль археологічного шурфу №3.

Рис. 11. Південний стратиграфічний профіль археологічного шурфу №3.

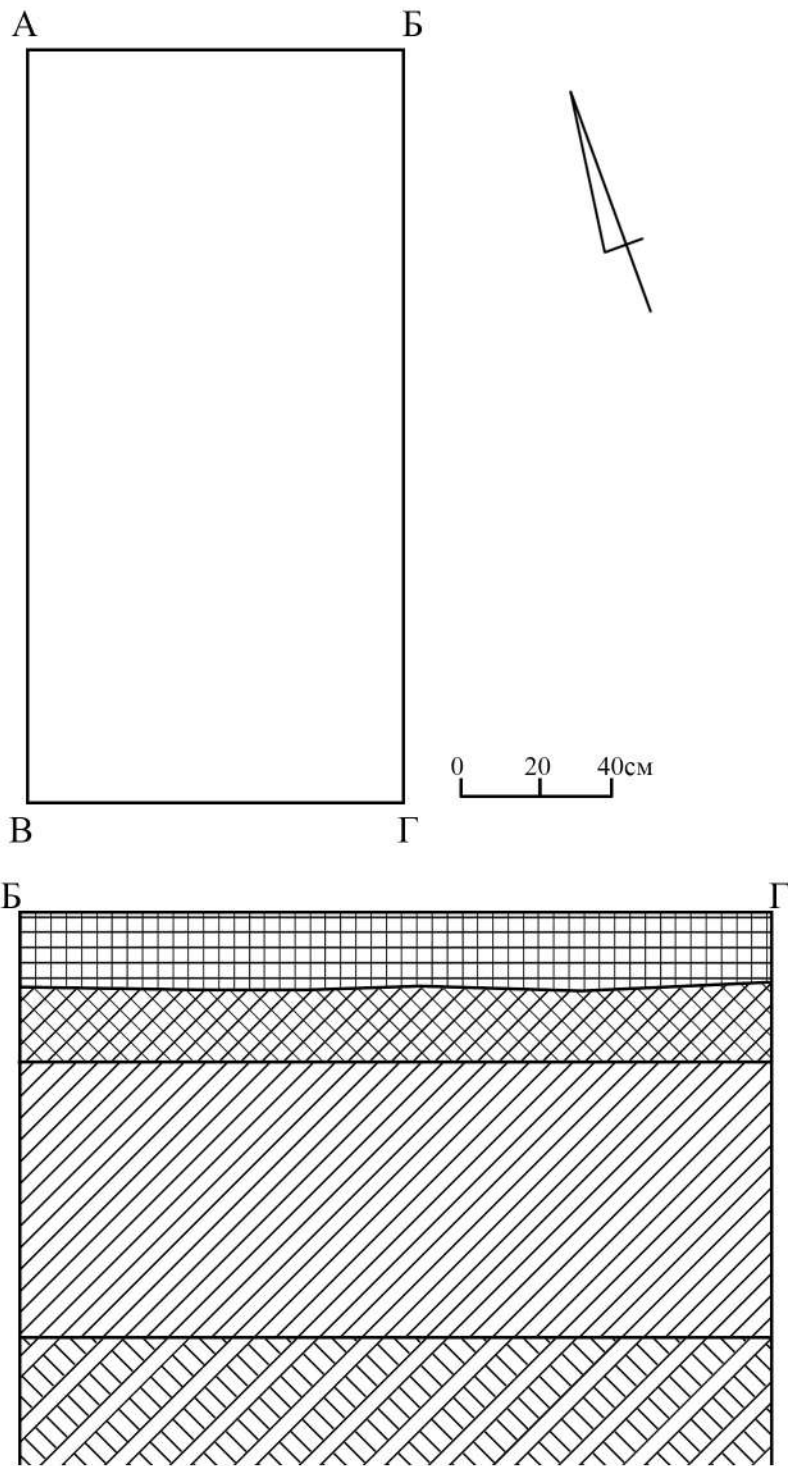

Рис. 12. План та профіль археологічного шурфу №1.

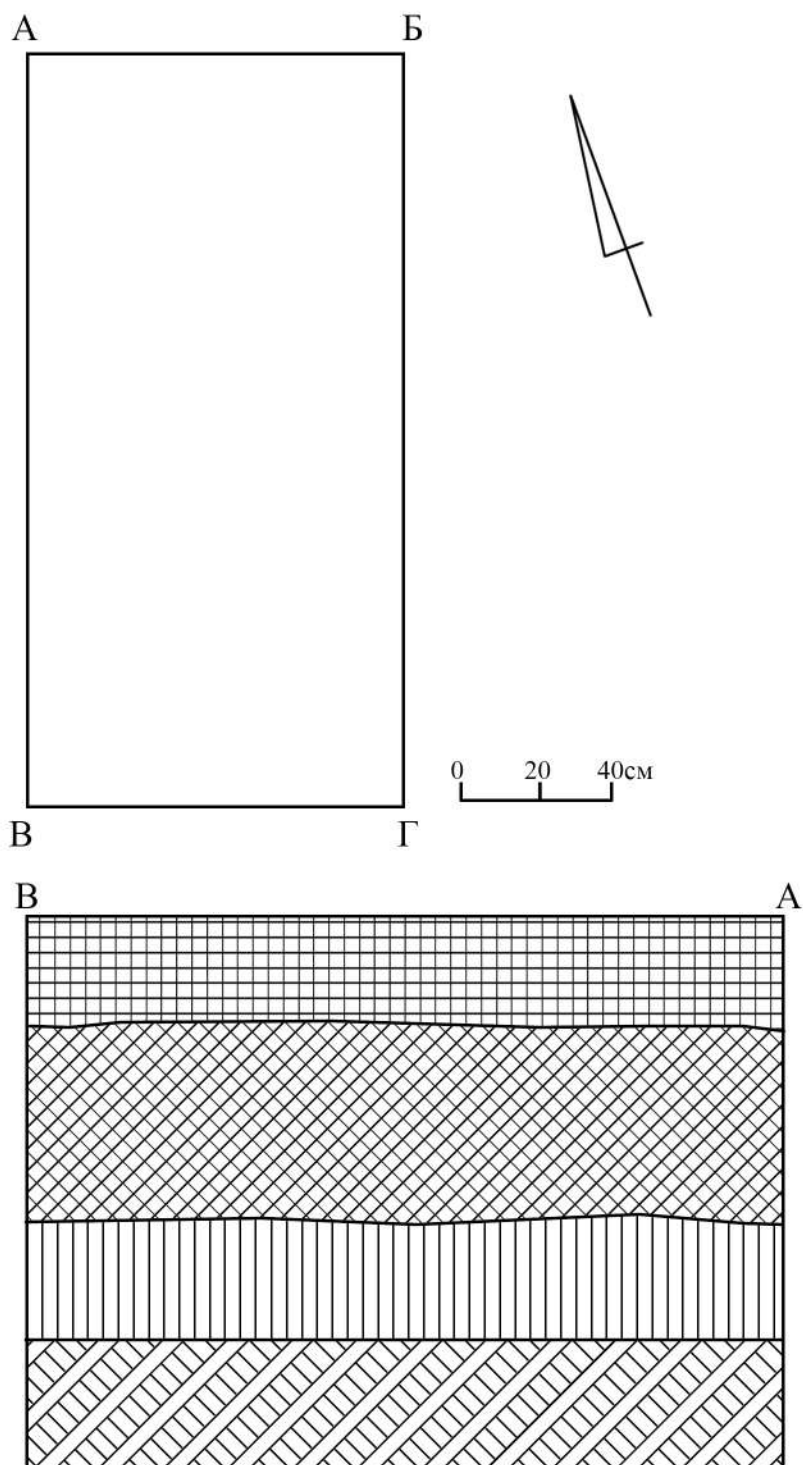

Рис. 13. План та профіль археологічного шурфу №2.

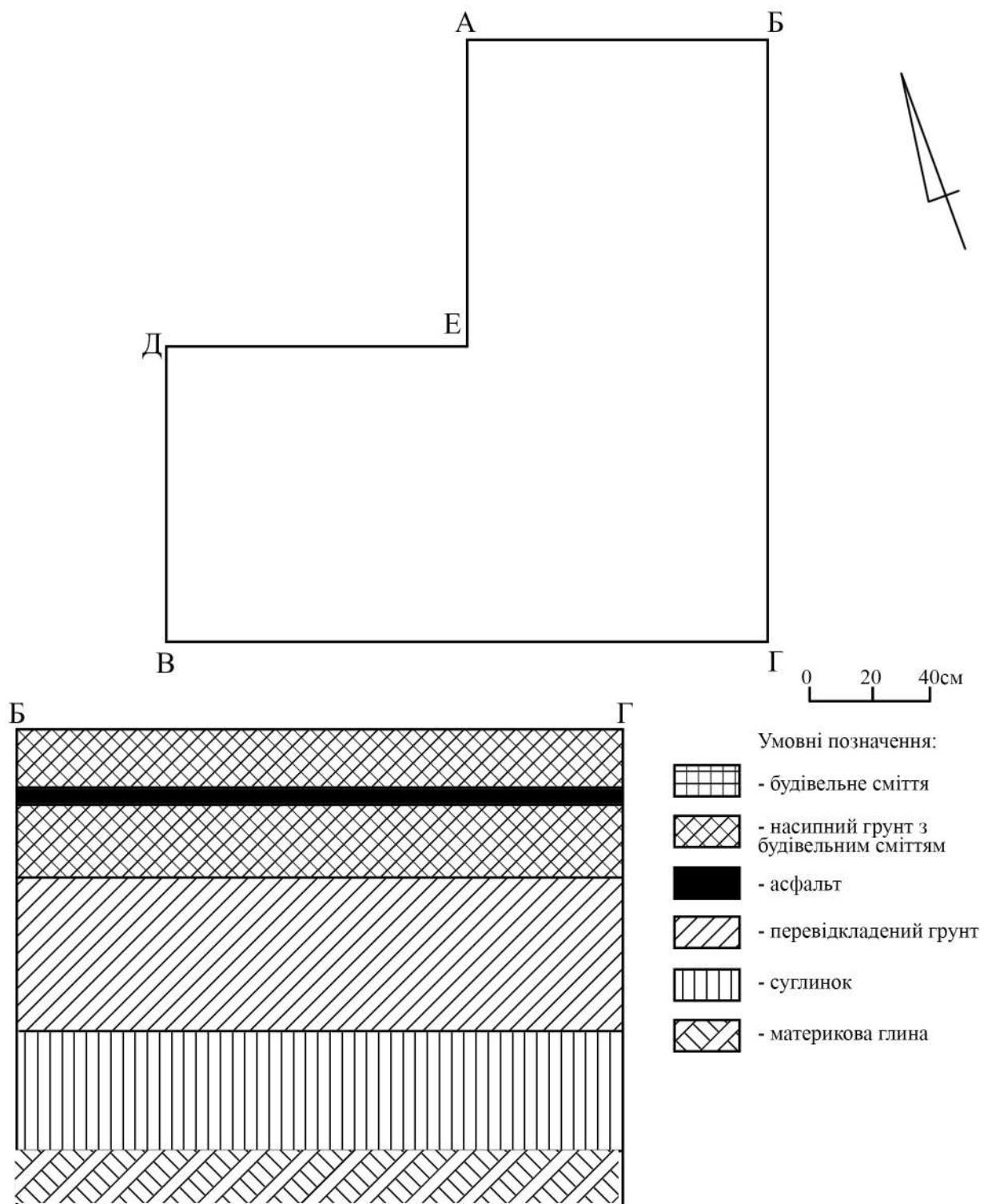

Рис. 14. План та профіль археологічного шурфу №3.